

FAUNA AKKERS

EEN PRAKTISCHE
HANDLEIDING

VOORWOORD

Deze brochure bundelt de ervaringen rond fauna-akkers na 5 jaar intense samenwerking tussen regionale landschappen en jagers. Voor de start van het fauna-akkerproject hadden verschillende regionale landschappen reeds een werking rond bijen. Het moment waarop een jager bijen zag op zijn wildakker en aan het regionaal landschap de vraag stelde op welke manier hij kon bijdragen aan het bijenproject was een historisch moment: het begin van een vruchtbare samenwerking tussen jagers en regionale landschappen.

Jagers hebben vaak jachtrechten in grote aaneengesloten gebieden, in eigendom of in pacht. Deze gebieden zijn dikwijls landbouwgebieden met weinig aanknopingspunten voor natuur. Gedreven door biotoopverbetering voor jachtwild zoals fazant, patrijs, haas en ree zetten jagers zich al decennia in voor een gepast beheer. Jagers zijn de laatste jaren zelf op zoek naar een integraal beheer van hun jachtgebieden. De focus verschuift hierbij van jachtwildbeheer naar breder biotoopbeheer: van een natuurlijker beheer van de jachtgebieden profiteren ook jachtwildsoorten mee.

Het aanleggen van fauna-akkers past bij deze verbreding perfect in het plaatje. Met fauna-akkers leggen we de focus op een brede groep van organismen zoals akkervogels, bijen en hommels, dagvlinders, kleine zoogdieren maar eveneens op bejaagbare soorten zoals patrijs, haas, fazant en ree. Fauna-akkers voegen op hun beurt een (tijdelijk) element toe het netwerk van houtkanten, hagen, poelen, bermen, bomenrijen,...

Deze brochure wil zowel informatie geven als een praktische handleiding zijn voor iedereen die aan de slag wil met fauna-akkers. We hopen hierbij landbouwers, particulieren, gemeentebesturen, natuurbeheerders en uiteraard jagers te inspireren.

INHOUD

DEEL 1	6
VAN WILDAKKER NAAR FAUNA-AKKER IN HET LANDSCHAP	
<hr/>	
DEEL 2	16
EEN ZOEKTOCHT NAAR HET IDEALE MENGSEL	
<hr/>	
DEEL 3	34
AAN DE SLAG MET EEN FAUNA-AKKER	
<hr/>	
DEEL 4	38
AANLEG EN BEHEER	

FAUNA AKKERS

EEN PRAKTISCHE
HANDLEIDING

DEEL I

VAN WILDAKKER NAAR FAUNA-AKKER IN HET LANDSCHAP

WAT IS EEN WILDAKKER?

Jagers zaaien al gedurende lange tijd akkertjes in ten voordele van wild. De focus ligt hierbij meestal op het aanbieden van schuilgelegenheid en/of voedsel voor bejaagbare soorten zoals ree, fazant, haas en patrijs.

Deze wildakkertjes worden vaak ingezaaid met éézijdige mengsels, soms bestaande uit één soort zoals maïs. Een gewas zoals maïs biedt slechts voedsel aan een zeer beperkt aantal diersoorten. Deze relatief recent uit Zuid-Amerika ingevoerde cultuurplant heeft (te) grote zaden die zich bovendien erg hoog bevinden. Algemene forse soorten zoals kraaien en houtduiven hebben hierbij voordeel ten koste van kleinere zangvogels die leven van kleine zaden. Bestuiving door insecten speelt bovendien bij maïs nauwelijks een rol maar

kan niet volledig worden uitgesloten. Een fauna-akker kan je zien als een opwaardering van een wildakker. De functie van een wildakker blijft behouden. Door de specifieke samenstelling en de structuur van het ingezaaide mengsel trekken we niet alleen bejaagbaar wild maar eveneens andere soorten aan, een verbreding ten opzichte van de klassieke wildakker. De fauna-akkermengsels zorgen voor zowel voedsel als schuilgelegenheid. Mits een goede samenstelling van het ingezaaide akkermengsel biedt een fauna-akker nectar

en stuifmeel gedurende een lange periode van voorjaar tot zomer. De aangetrokken insecten zijn belangrijk voedsel voor jonge dieren, een belangrijk voordeel in vergelijking met een maïswildakker. Op het eind van het seizoen biedt de fauna-akker met zijn zaden eveneens voedsel aan diverse soorten akkervogels, insecten als bijen en kleine zoogdieren.

Zowel opgroeiende jongen als volwassen dieren vinden in fauna-akkers schuilgelegenheid.

BIJ IN NOOD

Onderzoek toont aan dat er een wereldwijde bestuivingscrisis is. De aandacht gaat hierbij voornamelijk naar de honingbij. Naast deze gedomesticeerde soort doen de wilde bijen (solitaire bijen en hommels) het eveneens niet erg goed. In de Nederlandse Rode Lijst zijn 188 (meer dan 50 %) van de 338 wilde bijensoorten opgenomen. Deze groep gaat in sneller tempo achteruit dan andere faunagroepen.

Verskillende redenen worden hiervoor aangenomen zoals onder andere de verarming van de flora in het agrarisch gebied en het kleinere aanbod aan kleine landschapselementen zoals hagen en houtkanten. Door de uniformere, strakke en grootschalige inrichting van het cultuurlandschap verdwijnen leefgebieden (habitats) en

hun variatie. Bovendien zijn de overgebleven snippers aan kleine habitats geïsoleerd als eilandjes gelegen in een zee van intensief cultuurgebied. Doordat bijen afhankelijk zijn van een leefge-

bied waarin zowel de voedselplanten als de nestelgelegenheid op korte afstand van elkaar liggen, is deze insectengroep extra gevoelig voor versnippering van leefgebieden.

GETUIGENIS

LODE VERHOOGEN

VOORZITTER WILDBEHEERENHEID ZANDHOVENSE HEIDE

Aanvullend op mijn maïswildakker heb ik in 2009 een mengsel van zaden en granen ingezaaid. Het resultaat was verbluffend: insecten, vogels en vlinders brachten leven in het landschap. Toen ik in de zomer op een activiteit van Regionaal Landschap de Voorkempen was over bijen heb ik hen onmiddellijk uitgenodigd om mijn ingezaaid mengsel te komen bekijken en na te gaan of we er samen een project rond konden opzetten. Kort daarna werd een vergadering met het regionaal landschap en andere WBE 's vastgelegd.

Resultaat: mijn proefproject van 0,5 ha is door de samenwerking van Regionaal Landschap de Voorkempen en de Antwerpse WBE 's uitgegroeid tot een fauna-akkerproject met in totaal 150 ha aan ingezaaide fauna-akkers.

Dit project is een voorbeeld van hoe de jachtvisie veranderd is de laatste 30 jaar. Het gaat niet alleen meer over jagen. Het is veel breder geworden. In stand houden van het landschap en waar mogelijk variatie inbrengen is heel belangrijk geworden. Een jager is dagelijks op terrein terwijl er maar een heel klein percentage van die tijd ook daadwerkelijk gejaagd wordt.

Het observeren van wild is belangrijk evenals het begrijpen van de relaties tussen dier en zijn omgeving. Biotoopverbetering voor wild is een belangrijk aspect. Maar het valt een jager ook op dat er naast die biotoopverbetering voor wild ook andere soorten van deze inspanningen mee profiteren. En dat is een win-win voor iedereen.

FAUNA-AKKERS, AKKERS MET NATUURWINST

Een fauna-akker is een akker, een akkerrand of een braakliggend terrein dat wordt ingezaaid met een mengsel van akkerkruiden, grassen en/of oude landbouwgewassen. Vaak gaat het om eerder kleine percelen met een grootte van enkele ares tot een hectare. Voorbeelden van akkerplanten zijn kamille, klaproos, korenbloem, gele mosterd,...

Gemeenschappelijk voor alle fauna-akkers is dat ze worden ingezaaid met een 'gewas' dat niet geoogst wordt voor de opbrengst. Broodnodig voor de overleving van zowel éénjarige als tweejarige akkerkruiden is de jaarlijkse bewerking van de akker. Indien dit niet gebeurt worden deze vaak frele plantjes verdrongen door grassen of andere forse planten. Afhankelijk van de beoogde soorten moet eventueel jaarlijks opnieuw worden ingezaaid.

De 'natuurwinst' van deze bloemenakkers is de tijdelijke aanwezigheid van specifieke akkerkruiden, het aanbod van veel nectar en stuifmeel voor bloembezoekende insecten zoals bijen en hommels, voedsel en dekking voor andere fauna zoals akkervogels en kleine zoogdieren.

Ook landschappelijk scoort een fauna-akker door zijn bloemenrijkdom ho-

ger dan een maiswildakker. Vooral in de winter, wanneer het landschap er kaal bij ligt, vormen de fauna-akkers een natuurlijke schuilplaats en verbinding in een open landschap.

Fauna-akkers hebben eerder een ecologische dan een directe economische functie. De indirecte economische functie van fauna-akkers onder vorm van akkerranden is natuurlijke plaagbestrijding. Schadelijke insecten worden bij regel bestreden met chemische middelen. De rol van deze vaak milieuschadelijke stoffen zou deels vervuld kunnen worden door de natuurlijke vijanden van de schadelijke insecten in de teelt. Sluipwespen en gaasvliegen spelen deze rol. Deze ecosysteemdienst wordt ook wel functionele agrobiodiversiteit (FAB) genoemd. Fauna-akkers zijn samengevat multifunctioneler dan

wild-akkers. Bovendien vervullen ze moeiteloos de basisfunctie van de wildakker, het aantrekken van bejaagbare soorten: een win-win. Door aandacht te besteden aan de samenstelling en de ligging van fauna-akkers ten opzichte van natuurlijke elementen in de omgeving wordt getracht een meerwaarde voor natuur en landschap te creëren.

Te benadrukken is dat het tijdelijke karakter van fauna-akkers zowel een zwakte als een sterkte is. Een sterk punt van een fauna-akker ligt in de mogelijkheid om de ligging ervan jaarlijks in functie van de landbouwbedrijfsvoering aan te passen. Deze flexibiliteit zorgt voor een lagere drempel voor aanleg. Zwakte is het gegeven dat dit natuurelement niet altijd duurzaam beschikbaar is voor flora en fauna (zie kadertekst de ecologische val).

AKKERKRUIDEN: KOUDEKIEMERS VERSUS WARMTEKIEMERS

Akkerkruiden zijn wilde plantensoorten die spontaan tussen cultuurgewassen zoals maïs of graan op akkers groeien. Ze voltooien hun volledige levensloop van kieming tot zaadsetting in de zeer korte periode tussen het zaaiklaar leggen van de akker (ploegen en eggen) en het oogsten van het cultuurgewas. Om in dit dynamisch milieu te kunnen overleven zijn akkerplanten verschillend ten opzichte van soorten van andere plantengemeenschappen: een snelle groei en een korte levensloop met een overvloedige productie aan lichte zaden zijn typische kenmerken van deze pioniers. Deze éénjarige zijn een belangrijke groep van de akkerkruiden. Sommige akkerkruiden zijn tweejarig. De tweejarige akkerkruiden

slagen er in om in het onstabiele milieu van akker te overleven door middel van een wortelstok of door opslag van reservevoedsel in bollen. Voorbeelden zijn kamille, klaproos en korenbloem.

Bij akkerflora wordt er afhankelijk van het tijdstip van de kieming een onderscheid gemaakt tussen koude- en warmtekiemers. Koudekiemers groeien tussen cultuurgewassen die in de herfst worden gezaaid zoals wintergranen. Het ploegen gebeurt in het najaar. Ze kiemen tegelijkertijd met het gewas in de herfst of in de vroege winter en overwinteren vaak als rozet. De bloeitijd valt in het voorjaar of vroeg in de zomer. Algemene soorten zijn bijvoorbeeld zanddrakket, ruw-vergeet-me-nietje, vroegeling.

Veel bedreigde akkerkruiden behoren tot deze groep. Enkele voorbeelden van zeldzame soorten zijn spiegelklokje en bolderik. Warmtekiemers groeien in akkers waarop zomergewassen worden verbouwd. De winter overleven zij als zaad. De kieming gebeurt echter pas in het voorjaar. De bloeitijd valt dan logischerwijs ook wat later dan bij koudekiemers, namelijk in de zomer of in de nazomer. Een voorbeeld van een warmtekiemer is gele ganzenbloem.

Jaarrondannuellen kunnen hun levenscyclus in elk seizoen doorlopen. Voorbeelden zijn straatgras, paarse dovennetel, herderstasje. Enkel bij strenge vorst ligt hun groei stil.

EEN FAUNA-AKKER IN HET LANDSCHAP

Fauna-akkers zijn een tijdelijk element. In de winter wordt de fauna-akker nog ongemoeid gelaten zodat dieren nog kunnen profiteren van de beschutting en het aanbod van zaden in het najaar. In de herfst (koudekiemers) of in het voorjaar (warmtekiemers) wordt de akker omgeploegd. De akkerflora wordt ingewerkt als groenbemesting. Deze regelmatige bewerking is net wat akkervegetaties nodig hebben om optimaal te groeien.

Ondanks het tijdelijke karakter hebben fauna-akkers toch een waarde als klein landschapselement en als toevluchtsoord voor tal van dier- en plantensoorten. De ecologische betekenis van een fauna-akker verhoogt sterk in aanwezigheid van meer permanente kleine landschapselementen als hagen, houtkanten, (knot) bomenrijen, bosjes, solitaire bomen, bloemrijke hooilanden, bermen, ruigtes,

grachten en poelen. Dagvlinders en wilde bijen bijvoorbeeld, halen hun nectar en/of stuifmeel in fauna-akkers. Voor het afzetten van eitjes hebben ze vaak andere elementen nodig zoals struiken en ruigte. Een fauna-akker staat met andere woorden niet op zichzelf: het is een aanvullend element op de kleine landschapselementen in het landschap. In combinatie met voorgenoemde elemen-

ten heeft een fauna-akker daarenboven nog een belangrijke waarde als natuurverbinding. Hoekjes en kantjes van het landschap zijn door schaalvergroting en mechanisatie voor een groot deel verdwenen, samen met hun begeleidende soorten. Soorten van het cultuurlandschap zoals bijvoorbeeld patrijs, geelgors, haas en de wilde akkerflora kennen de laatste 20 jaar dan ook een steile val naar beneden.

GETUIGENIS

DIRK JACOBS MELKVEEHOUER KESSEL

Ik ben melkveehouder in Kessel en zaai reeds een drietal jaar fauna-akkers in. Wij zijn als landbouwers degenen die het landschap in grote mate mee bepalen. Een fauna-akker draagt in mijn ogen bij aan de diversiteit en aan het uitzicht van het platteland. Ik zie een fauna-akker als aanvulling op mijn bedrijf. Hij ligt op een stuk grond waarop de opbrengst toch niet te hoog was en zo zijn er win – win situaties mogelijk voor landbouw en natuur. Als landbouwer maak je bovendien deel uit van de lokale gemeenschap. Daarom werk ik al verschillende jaren samen met een nabijgelegen school die op de gronden van mijn bedrijf mee een moestuin heeft aangelegd die we samen bewerken. Ik ontvang ook soms klassen en elk jaar stellen we een land- of tuinbouwbedrijf open voor het publiek om de burger kennis te laten maken met de hedendaagse landbouw.

RUDI VAN DECRAEN VOORZITTER VAN DE ANTWERPSE JAGERSVERENIGING

Ik nam via de Wildbeheereenheid al enkele jaren deel aan het fauna-akkerproject toen ik in 2013 zelf voorzitter werd van de Antwerpse jagersvereniging. De A.J.V. is de overkoepelende jagersvereniging die provinciaal de belangen van de jagers behartigt. We hebben daarbij veel aandacht voor de uitwisseling van ervaringen en kennis tussen jagers. Van een lokaal fauna-akkerproject waar enkele WBE's aan deel namen in één regionaal landschap groeide het project uit tot een veel breder initiatief waaraan de meerderheid van de Antwerpse WBE's en verschillende WBE's uit Oost-Vlaanderen deelnemen. De samenwerking met de regionale landschappen is op andere vlakken in eenzelfde vaart meegegroeid. Ik vind het fauna-akkerproject daarin een goede basis vormen. Het is een laagdrempelig project waarin elke jager eenvoudig kan instappen ongeacht de grootte en kernmerken van zijn jachtrevier, van zeer open tot kleinschalig in een meer gesloten landschap. Als jager staan we mee in voor het beheer van het landschap. Daarmee zijn zaken als behoud van biodiversiteit en het tegengaan van de versnippering ook voor ons belangrijke thema's.

Kleine landschapselementen zijn dus broodnodig en omwille van hun duurzaam karakter zeer waardevol. Bestaande landschapselementen worden zo goed mogelijk behouden en beheerd. Fauna-akkers kunnen steeds een meerwaarde bieden in combinatie met bestaande landschapselementen. Duurzame bloemenrijke graslanden of ruigtes worden dan ook best niet omgevormd tot fauna-akkers. Op plaatsen waar geen kleine

landschapselementen (meer) aanwezig zijn, is het aan te raden om ze opnieuw aan te leggen. Voor gratis advies over aanleg en onderhoud kan je terecht bij de regionale landschappen.

De typische mengsels voor fauna-akkers zijn grotendeels samengesteld uit éénjarige en zijn zoals aangehaald tijdelijk. Zowel de aanleg als het beheer zijn relatief eenvoudig.

Door hun tijdelijke karakter vraagt dit

mengsel weinig engagement of toekomstperspectief voor de eigenaar of beheerder. De keuze voor een fauna-akker met een éénjarig mengsel kan een opstapje zijn naar een fauna-akker met een meerjarig mengsel. Samen met overige landschapselementen zoals bijvoorbeeld hagen, bomenrijen, poelen en ruigtes zorgen ze voor een meer duurzaam functionerend natuurnetwerk in agrarisch gebied.

DE ECOLOGISCHE VAL

Een ecologische val ontstaat voor een soort wanneer de aantrekkelijkheid van een gebied abnormaal sterk toeneemt zonder toekomstmogelijkheden te bieden voor de soort in kwestie. Deze 'leefgebieden' zijn kunstmatig door de mens aantrekkelijk gemaakt. In geval van een fauna-akker gelegen in een uitgestrekt cultuurlandschap zonder kleine landschapselementen zal deze fauna-akker voor bijvoorbeeld insecten fungeren als een oase in een woestijn van cultuurgewassen. Het nectaraan-

bod is voor bijen bijvoorbeeld van belang als energiebron. Het stuifmeel kan op zijn beurt fungeren als eiwitbron voor de larven. Om larven te produceren en dus een duurzame bijenpopulatie tot stand te brengen is nestgelegenheid nodig. Deze nestgelegenheid is moeilijk te vinden in een fauna-akker maar eerder in het omliggende landschap bij de kleine landschapselementen. Hier knelt net het schoentje. Voor bijen in een fauna-akker zonder nestgelegenheid in de omgeving klapt hier de

ecologische val dicht. De aangetrokken bijen sterven. Een gefaseerde aanpak van het beheer kan voor veel soorten soelaas bieden. Eitjes van insecten die het jaar ervoor afgezet werden in de fauna-akker krijgen dan de kans om zich te ontwikkelen. Deze gefaseerde aanpak kan er als volgt uit zien: de helft van de fauna-akker laten we staan en de andere helft wordt gemaaid of opnieuw ingezaaid. Elke jaar wordt dus de helft van de oppervlakte ingezaaid in geval van éénjarige mengsels.

FAUNA AKKERS

EEN PRAKTISCHE
HANDLEIDING

DEEL 2

EEN ZOEKTOCHT NAAR HET IDEALE MENGSEL

SELECTIECRITERIA VOOR DE SAMENSTELLING VAN DE FAUNA-AKKERMENGSELS

Zaadcatalogussen lijken het ideale mengsel te bieden voor zowel jager, landbouwer als natuurliefhebber. Het ideale mengsel bestaat uiteraard niet. Wel kan er met maatwerk een mengsel samengesteld worden zowel naar soorten als naar gebruiker toe.

Sommige mengsels lenen zich bijvoorbeeld tot wat bemesting en zijn perfect combineerbaar met landbouw. Andere mengsels hebben dan weer nood aan een wat voedselarmere grond zonder bemesting. Het ene mengsel is interessant voor wilde bijen. Bij het andere doen akkervogels of wildsoorten hun voordeel. Sa-

mengevat zal de specifieke samenstelling van het zaadmengsel zowel de bloeiperiode van een fauna-akker, als de mate van voedselvoorziening en schuilgelegenheid bepalen. Bij de zoektocht naar de vier 'ideale' mengsels zijn verschillende selectiecriteria gehanteerd. Door uitproberen en te leren van fouten stelde stelden de

regionale landschappen in samenwerking met zowel jagers als Natuurpunt, Boerenbond, Vlaamse Landmaatschappij en het Agentschap voor Natuur en Bos vier verschillende types mengsels voor fauna-akkers samen: twee mengsels bestaande uit voornamelijk éénjarige en twee mengsels bestaande uit meerjarige planten.

De selectie gebeurde op basis van het voedselaanbod, de mate van schuilgelegenheid, de bodem en bemesting, de flexibiliteit in relatie tot landbouw (éénjarige versus meerjarige mengsels) en de doelsoorten naar fauna toe. De definitieve samenstelling van de mengsels geschiedde op basis van de opgedane 'veldervaring'.

HET VOEDSELAANBOD

Het voedselaanbod voor fauna kan zich onder verschillende vormen aandienen. Bloeiende kruiden kunnen nectar en stuifmeel aan bestuivers bieden. Nectar is eerder een energiebron terwijl stuifmeel belangrijk is als bron van eiwit voor de insectenlarven. De waarde van de planten naar nectar- en stuifmeelwaarde wordt bepaald aan de hand van waarnemingen van bloembezoeken van bijen.

Solitaire bijen zijn in tegenstelling tot honingbijen vaak gebonden aan specifieke drachtplanten. Dit zijn planten die nectar en/of stuifmeel leveren. De aangetrokken insecten zijn op hun beurt voedsel voor jonge vogels. Uitgebloeide kruiden geven in het najaar zaden. Akkervogels zoals patrijs, geelgors en veldleeuwerik zijn op deze zaden in

combinatie met granen aangewezen voor hun wintervoedsel vanaf het najaar. Bladgroen en knollen worden dan weer gegeten door ree, haas en konijn. Knollen en bladgroen van koolsoorten zijn een belangrijk voedselaanbod in het najaar en de winter.

DE MATE VAN SCHUILGELEGENHEID

Kleinere zoogdieren zoals bijvoorbeeld hazen, hebben genoeg aan de beschutting van hoge grassen. Soorten zoals ree en patrijs hebben net wat meer dekking nodig. De hoger opgaande planten uit de fauna-akkers zoals de koolsoorten maar ook zonnebloem kunnen een alternatief bieden voor maïs. Kleine landschapselementen zoals kreupelbosjes, bosranden, hagen of houtkanten scoren nog beter.

GETUIGENIS

JENS D'HAESELEER

WETENSCHAPPELIJK MEDEWERKER WILDE BIJEN NATUURPUNT STUDIE

Enkele jaren na aanleg van de eerste fauna-akkers werd me gevraagd om eens na te gaan wat er precies in die fauna-akkers zat. Natuurpunt Studie kwam via deze weg als partner in het samenwerkingsproject tussen jagers en regionaal landschap. Aangezien het project zijn start kende vanuit het idee met fauna-akkers een meerwaarde te creëren voor bijen, werd er een monitoring naar bijen en andere insecten uitgewerkt. In 12 fauna-akkers op 7 locaties een zomer lang insecten vangen is onmogelijk zonder hulp. Ik begeleidde daarom een praktische workshop voor vrijwilligers. Het was voor mij een eerste keer dat ik cursus gaf aan jagers. 5 van de 12 fauna-akkers werden immers aangelegd en beheerd vanuit de WBE 's. Verschillende jagers hielpen dan ook met het verzamelen van de stalen. De verwerking van de gegevens liep in nauwe samenwerking met de Koninklijke Antwerpse Ver-

eniging voor Entomologie KAVE en Pieter Dierckx, student milieubeheer van Thomas More. Er werden uiteindelijk 19 soorten bijen gevonden op de fauna-akkers. Dit geeft aan dat de fauna-akkers weliswaar gebruikt worden maar dat fauna-akkers niet genoeg zijn om een oplossing te bieden aan de achteruitgang van bijen. Door hun tijdelijke karakter en hun functie als hoofdzakelijk voedselbron kunnen ze niet de volledige levenscyclus van wilde bijen ondersteunen. Hiervoor is er nood aan een veel breder netwerk aan kleine landschapselementen. Van cruciaal belang is de opvolging van de fauna-akkers in de toekomst. Er worden veel initiatieven genomen om bijen te helpen maar opvolgen van de resultaten is nodig om na te gaan welke efficiënt zijn en welke niet. De noodzakelijke hulp van vrijwilligers zorgt bovendien voor zowel educatie als draagvlak.

DE BLOEIBOOG

Bij de samenstelling van een mengsel worden plantensoorten gecombineerd die elkaar opvolgen in bloei om een zo groot mogelijk deel van het zomerhalfjaar bloeiende planten te hebben. De meest kritische periode is het einde van de zomer: veel planten zijn op dat moment uitgebloeid. Hierdoor is er weinig stuifmeel en nectar voor onder andere

bijen te vinden. Door versnippering van het landschap en intensivering van landgebruik wordt dit nog versterkt. Er zijn niet alleen minder bloemen te vinden. Ze staan bovendien verder uit elkaar. Voor bijen wordt het moeilijk om op een haalbare afstand nog voldoende nectar en stuifmeel te vinden. Solitaire bijen hebben vaak een kleiner bereik

dan honingbijen waardoor ze vaak veel meer lokaal gebonden zijn om voedsel en nestgelegenheid te vinden. Daarenboven zijn ze vaak gebonden aan specifieke drachtplanten. Door sommige mengsels wat later in te zaaien verkrijgen we een latere bloei. Een ander kneepje is het op een gepaste manier maaien om herbloei te stimuleren.

MOSTERD, BLADDRAMMENAS EN FACELIA IN HET VOORJAAR

ZONNEBLOEMEN EN RODE KLAVER IN HET NAJAAR

SCHUILGELEGENHEID
DOORHEEN DE SEIZOENEN

BODEM EN BEMESTING

De teelt en eigenschappen van groenbemesters en (oude)landbouwgewassen zitten vaak nog in het collectief geheugen van landbouwers en jagers. Vaak gaat het om robuustere zaden die vrij kiemkrachtig zijn en daardoor relatief eenvoudig te telen zijn.

Groenbemesters en (oude) landbouwgewassen zijn doorheen de tijd geselecteerd als teelt om op te brengen. Ze groeien dan ook optimaal bij een zekere mate van bemesting. Fauna-akkers worden in intensief cultuurlandschap vaak ingezaaid op bemeste gronden. Mengsels met groenbemesters zijn op deze plekken geschikt om in te zaaien. Landbouwers mogen en kunnen deze mengsels bemesten. Meng-

sels met meerjarige kruiden daarentegen hebben nood aan een relatief voedselarme bodems. Tussen de grassen vullen ze de 'gaten' in de grasmat op met als resultaat een bloemenrijke gras-kruidenmix. Bij een hoge hoeveelheid aan voedingsstoffen in de bodem kunnen kruiden de concurrentie met grassen niet aan en zullen ze verdrongen worden.

Samengevat kan je stellen: hoe meer voedingsstoffen in de bodem, hoe minder plantensoorten. Enkele soorten die houden van een rijke bodem zullen domineren ten koste van vele andere soorten. Door hun forse hoogte vallen ze bovendien vaak bij felle wind en/of regen plat. Klavers zijn een geval apart omdat ze met

behulp van bacteriën stikstof uit de lucht kunnen halen. Deze stikstof komt klaver ten goede. De bacteriën zitten in de verdikte uiteindes van de fijne wortels van klaver. Bij een bemesting verliest klaver zijn ecologisch voordeel ten opzichte van grassen. Ze worden weggeconcentreerd met als resultaat een vrij gesloten grasmat zonder bloeiende kruiden, een grassenmix in plaats van een gras-kruidenmix.

Maaien met afvoer van het maaisel is bij meerjarige mengsels altijd nodig om de kruiden te bevoordelen tegenover de meer concurrentiekrachtige grassen. Meer dan 3 keer maaien per jaar bevoordeelt echter opnieuw grassen ten opzichte van kruiden.

EÉNJARIGE VERSUS MEERJARIGE MENGSELS

Groenbemesters en (oude) landbouwgewassen zijn meestal éénjarigen wat vereist dat ze telkens jaarlijks opnieuw ingezaaid moeten worden. Klassiek vraagt dit ook een jaarlijkse grondbe- werking. Na een jaar kan het ingezaai- de mengsel ondergewerkt worden als

natuurlijke bemesting. Indien gewenst kan de akker opnieuw ingezaaid wor- den met een fauna-akkermengsel of een cultuurgewas. Dit is op zich een minder duurzaam systeem dan inzaaien met meerjarigen. Binnen de groep van krui- den zijn heel wat soorten meerjarig. Na

het kiemen hebben ze vaak een eerste jaar nodig om zich te ontwikkelen voor- dat ze in bloei komen. Door een gepast maaibeheer kunnen ze zich in geschik- te omstandigheden vestigen en zich de volgende jaren via hun eigen zaden ver- meerderen.

FLORAVERVALSING

Landbouwgewassen zijn in het algemeen natuurlijke planten die doorheen de tijd door selectie en kruising zijn afgeleid van de natuurlijke vormen van planten. Het zijn cultivars (cultuurvariëteiten) gewor- den. Wanneer we mengsels met meer- jarige kruiden inzaaien willen we net zo natuurlijk mogelijk werken. Cultuurvarië- teiten van kruiden (bijvoorbeeld roze ko-

renbloem) kunnen namelijk kruisen met de natuurlijke soort in de omgeving en zo de genetisch vastgelegde eigenschappen van de soort negatief beïnvloeden. Bo- vendien zijn sommige cultuurvariëteiten steriel zodat ze geen stuifmeel dragen. Dit is ook een vorm van een ecologische val: bijen en andere insecten worden aange- trokken maar vinden geen voedsel. Deze

steriele cultivars hebben tot slot eveneens geen zaden waardoor ze geen bijdrage le- veren aan het voedselaanbod van akkervo- gels in het najaar/winter.

Door het ijl inzaaien van de fauna-akker- mengsels krijgt natuurlijke flora even- eens een kans om te kiemen tussen de planten van de mengsels in.

ROZE KORENBLOEM

GETUIGENIS

MATTHIAS VERCAMMEN

TUINBOUWBEDRIJF VERCAMMEN KONINGSHOOIKT

Mijn grootouders zijn met een vollegrondsgroentenbedrijf gestart in de jaren '70. Momenteel zetten mijn broer, vrouw en ik de traditie verder met een bedrijf gespecialiseerd in de teelt van een uitgebreid sortiment aan vollegrondsgroenten, rechtstreeks afgezet via markten. Zo telen we ook pompoenen en courgetten. Deze gewassen halen een duidelijk beter resultaat als ze goed bestoven worden. Vroeger kocht ik hiervoor kasten met hommels aan en plantte ik bepaalde bloemplanten zoals Tagetes (afrikaantjes). Toen mijn vrouw me op de hoogte bracht van het fauna-akkerproject zaaide ik in 2014 voor het eerst een fauna-akkermengsel in. De resultaten waren even goed.

Aanvullend laten we in het kader van een beheerovereenkomst met de Vlaamse Landmaatschappij ook perceelsranden liggen die een aangepast natuurgericht beheer krijgen en hebben we ook een bijenhotel geplaatst.

Ons bedrijf garandeert een duurzaam gebruik van mest en sproeistoffen en gaat op een duurzame manier met water om. Via markten, horeca en een eigen hoewwinkel zorgen we voor directe afzet van onze producten. Voor een deel van ons bedrijf werken we als zorgboerderij met enkele zorginstellingen. Zo willen we ook maatschappelijk onze bijdrage leveren.

DOELGROEPEN FAUNA

Fauna-akkers beogen de aantrek van volgende fauna-groepen: insecten zoals bijen en hommels, akkervogels en zoogdieren.

HONINGBIJEN EN WILDE BIJEN (SOLITAIRE BIJEN EN HOMMELS)

Deze insecten worden voornamelijk aangetrokken door het overvloedige aanbod aan nectar en/of stuifmeel. Vermits hongingbijen eerder generalisten zijn en dus niet kieskeurig zijn naar nectar- en stuifmeelplanten toe, ligt bij de samenstelling van de mengsels de focus op aantrek van solitaire bijen en hommels. In deze groep wilde bijen zijn veel soorten selectief naar drachtplant toe. Aantrekkelijke randen trekken niet alleen bijen maar eveneens zweefvliegen, lieveheersbeestjes en dagvlinders aan. De aanwe-

zigheid van kleine landschapselementen in de omgeving blijkt een erg grote rol te spelen in de aanwezigheid van insecten.

AKKERVOGELS

Akkervogels zijn voor hun overleving gebonden aan agrarisch gebied. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen open landschappen akkervogels (OLA's) en kleinschalige landschappen akkervogels (KLA's). Voorbeelden van OLA's zijn veldleeuwerik en grauwe gors. Ringmus, geelgors en patrijs zijn KLA's. Hagen, houtkanten en (knot)bomenrijen spelen een grote rol voor deze KLA's. Belangrijk voor akkervogels is voldoende aanbod van nestgelegenheid en dekking, zomervoedsel (insectenrijke ruitjes niet te ver van de nestgelegen-

heid) en wintervoedsel (graan en/of onkruidzaden). Opgroeiende patrijzen- en fazantenjongen hebben niet alleen baat bij voldoende dekking. Eiwitrijke voeding zoals insecten zijn essentieel voor de jongen.

ZOOGDIEREN

Typische kleine zoogdieren met een voorkeur voor gras-kruidenvegetaties zijn onder andere haas, konijn, wezel, hermelijn en veldmuis. Hazen eten minstens 15 verschillende soorten kruiden per dag. Een pleidooi voor kruidenrijke randen en graslanden. Reeën zijn echte 'plukkers': ze zoeken hun voedsel zeer selectief. Naast kruiden worden eveneens bessen gegeten. Een pleidooi voor variatie.

SOORTGROEPEN IN FAUNA-AKKERMENGSELS

DE SAMENSTELLING VAN EEN VELDBOEKET

Fauna-akkermengsels zijn naar hun plantenfamilie en eigenschappen in te delen in enkele groepen:

KRUISBLOEMIGEN

Onder de familie van de kruisbloemigen bevinden zich enkele typische bijenplanten met massale bloei zoals bijvoorbeeld gele mosterd, bladrammenas en koolzaad. Voornamelijk honingbijen en hommels hebben baat bij deze planten. Ze kunnen de vegetatie domineren op bepaalde momenten van het jaar. Naast het leveren van nectar en/of stuif-

meel zijn sommige soorten kruisbloemigen zoals bijvoorbeeld radijs leverancier van smakelijke knollen. Mergkool is op zijn beurt een topplant voor het aanbod van wintergroen.

GRANEN

Granen zoals tarwe, haver en rogge behoren tot de familie van de grassen. Deze familie is wereldwijd één van de belang-

rijkste voedselbronnen van de mens. Granen zijn cruciale soorten in een fauna-akkerpakket voor akkervogels. Boven genoemde soorten leveren zaad in het najaar als wintervoedsel. De vogels eten zowel de grote zaden van de graangewassen als de kleine zaden van de grassen. Granen bieden houvast aan de vaak tenger akkerkruiden die meegezaaid worden. Boekweit is een bijzondere plant. Hij

wordt vaak onder de groep van de granen gerangschikt. Granen behoren echter tot de grassen (éénzaadlobbigen) terwijl boekweit mooie witte bloemetjes maakt en behoort tot de duizendknoopfamilie (tweezaadlobbigen).

KLAVERS

Ondanks het grote aanbod aan klaversoorten is er gekozen uit de klaversoorten die vaak van nature voorkomen in Vlaanderen: rode klaver, witte klaver en gewone rolklaver. Esparcette en luzerne zijn niet weerhouden bij de selectie. Geen nood: uit veldproeven bleek luzerne gemakkelijk spontaan in de fauna-akker op te duiken.

Witte klaver is een echte magneet voor honingbijen. Rode klaver en gewone rolklaver daarentegen trekken eerder gespecialiseerde bijenfauna (wilde bijen en hommels) aan. De diepere bloemkelk is enkel te bereiken door soorten met

een lange roltong zoals hommels. Gespecialiseerde groepen van wilde bijen zoals langhoornbijen raken eveneens bij de nectar en/of het stuifmeel.

ANDERE BIJENPLANTEN

Naast klavers zijn zaden van planten zoals onder andere zonnebloem, facelia, lupinen en bernagie toegevoegd om de

MERKHOOL (KRUISBLOEMIGE)

GETUIGENIS

WILLY VAN HOEY

VOORZITTER WBE SCALDIANA, REGIO HAMME-DENDERMONDE

Tot half jaren '90 zaaiden we voornamelijk maïsacker-tjes en groenbemesters in. De groenbemesters werden door landbouwers vaak ingewerkt vooraleer ze tot bloei konden komen. Naar aanleiding van de conferentie van Rio, waar biodiversiteit een belangrijk thema was, vonden we dat wij als jagersgroep eveneens ons steentje moesten bijdragen. Ons gebied had meer potentieel naar biodiversiteit dan louter jachtwild. We hebben het geluk dat er in ons jachtgebied van 120 ha ongeveer 30 ha in onze eigendom is. Stelselmatig zijn we bloemenmengsels beginnen inzaaien. Het bekijken van de aangetrokken vlinders en bijen is een hobby geworden. Door de aanleg van extensieve wildakkers met gras-klavermengsels ging onze hazenpopulatie de hoogte in.

Naast het aanleggen van fauna-akkers hebben we met ons haag- en houtkantenproject ongeveer 600 meter aan hagen- en houtkanten aangelegd met onder andere sporkehout, meidoorn, sleedoorn, hazelaar,... Momenteel planten we nog bij. Hier zitten enorm veel dieren in. In ons gebied verblijven nu zelfs regelmatig geelgorzen en ringmussen. De ideale fauna-akker is in mijn ogen deze met een haag- of houtkant in de buurt. In het begin kregen we negatieve reacties van tuinders die vreesden voor onkruiden. Deze vrees steunde op weinig concreets. Momenteel hebben we zelfs de beste contacten met de tuinders in de omgeving en begeleiden we verschillende keren per jaar wandelingen voor onder andere de landelijke gilde.

bloeiboog (zie kadertekst) zo gesloten mogelijk te maken. Wilde cichorei blijkt een echte topplant te zijn voor heel wat hommels, solitaire bijen en honingbijen.

SOORTEN UIT HET GRAS-KRUIDENMENGSEL

Soorten als gewone margriet, duizendblad en vogelwikke horen niet echt thuis in de categorie akkerkruiden. Ze komen uit bloemrijke hooilanden en zijn opgewassen tegen de concurrentie die grassen bie-

den. Ze zijn eveneens meerjarig en hebben dus geen jaarlijkse groundbewerking nodig om te kiemen. Meestal zijn twee maaibeurten per jaar noodzakelijk om de dominantie van grassen te doorbreken. Het maaisel dient afgevoerd te worden om geen aanrijking met voedingsstoffen te krijgen. Een verrijking speelt enkel in het voordeel van de grassen. Grassen vormen onder deze omstandigheden een gesloten grasmat zonder overlevingskansen voor kruiden. Gemaaid wordt er vanaf het

moment dat de kruiden uitgebloeid zijn en zaad hebben gezet. Dit beheer wordt ook wel een hooilandbeheer genoemd. Zaden van kruiden zijn erg duur. Omwille van deze reden wordt er zelden 100 % kruiden ingezaaid. Kruiden worden in een mengsel gestopt samen met fijnere pollenvormers zoals rood zwenkgras en gewoon struisgras. Er wordt op gelet dat de gekozen grassen niet te dominerend zijn en een voorkeur hebben voor voedselarmere omstandigheden.

OUDE GEWASSEN EN SLECHTE ZAADZUIVERING

Cultuurgewassen zoals bijvoorbeeld boekweit en haver bepaalden in een nog niet zo lang geleden verleden mee het landschap. Het zijn traditionele gewassen die met de modernisering van de landbouw stilaan verdwenen zijn. Boekweitzaden werden tot meel vermalen en waren een alternatief voor graan. Boekweit gedijt goed op arme, vaak ook droge zandgronden. Haver werd meestal verbouwd als paardenvoer. Voor de opkomst van de tractor deden paarden immers het zware werk op het veld. Ook vlas heeft zijn plaats

in dit rijtje. Van zijn vezel werd linnen gemaakt. Getuigen van het vlasverleden zijn de vlasrootputten die in sommige regio's nog talrijk aanwezig zijn. Deze oude gewassen hebben een nieuw leven gekregen door ze op te nemen in specifiek samengestelde mengsels voor de inzaai van fauna-akkers.

Bij traditionele cultuurgewassen zoals haver, boekweit, vlas maar ook rogge en spelt horen specifieke akkerkruiden zoals korenbloem, naakte lathyrus, nacht-

koekoeksbloem en vrijwel alle soorten wikke. Deze soorten zijn gespecialiseerd op traditionele gewassen als rogge, tarwe, spelt en boekweit. De planten worden ongeveer even hoog als het gewas en de zaden rijpen gelijktijdig. Daardoor wordt een groot deel van de zaden meegeogst. Bij een 'slechte' zaadzuivering worden ze weer mee ingezaaid. Hoewel deze soorten in tegenstelling tot de courante akkerkruiden niet goed bestand zijn tegen groundbewerkingen, kunnen ze toch overleven in een akkerbouwsysteem.

HAYER

BOEKWEIT

VIER ZAADMENGSELS ALS INSPIRATIE

ZAADMENGSEL	LANDBOUWMENGSEL	AKKEROVOGELMENGSEL	KLAVERMENGSEL	GRAS-KRUIDEN
SAMENSTELLING	bernagie (6%)	bernagie (10%)	witte klaver (35%)	rood zwenkgras (25%)
	bladrammenas (2%)	boekweit (15%)	gewone rolklaver (30%)	gewoon struisgras (25%)
	radijs (5%)	haver (35%)	rode klaver (35%)	rode klaver (8%)
	mergkool (2%)	vlas (5%)		gewone rolklaver (9%)
	boerenkool (3%)	huttentut (5%)		wilde cichorei (9%)
	raapzaad (5%)	zomertarwe (20%)		duizendblad (9%)
	boekweit (20%)	zonnebloem (10%)		gewone margriet (9%)
	dille (7%)			muskuskaasjeskruid (2%)
	facelia (7%)			vogelwikke (2%)
	gele mosterd (5%)			boerenwormkruid (2%)
	haver (15%)			
	vlas (8%)			
	zonnebloem (15%)			
	ÉÉN/MEERJARIG	éénjarig	éénjarig	meerjarig (3 jaar)
DOELSOORTEN	honingbijen, akkervogels, zoogdieren	akkervogels, honingbijen, zoogdieren	hommels, honingbijen, solitaire bijen, zoogdieren	solitaire bijen, patrijs, akkervogels, zoogdieren
TYPE BODEM	droge tot matig vochtige bodems	droge tot matig vochtige bodems	droge tot matig vochtige bodems	droge tot matig vochtige bodems
BEMESTING	ja, kan	ja, lichte bemesting (anders kans op plat vallen gewas)	nee, grassen overwoekeren dan de klavers	nee, grassen overwoekeren dan de kruiden
INZAAIEN	mei - juni	april-begin mei	juni of augustus (warme bodem en ochtenddauw nodig)	augustus - september (warme bodem en ochtenddauw nodig)
ONDERHOUD	in principe geen, maar stroken maaien na bloei boekweit en phacelia is mogelijk	geen (aren uitmaaien bij te snel opschot gewas kan)	twee maal per jaar maaien en maaisel afvoeren	twee maal per jaar maaien en maaisel afvoeren

EÉNJARIGE FAUNA-AKKERS

Eénjarige mengsels staan vroeg in het seizoen in bloei en leveren op korte tijd meer nectar en stuifmeel dan meerjarige mengsels. De mengsels zijn door hun tijdelijke karakter 'flexibel': ze kunnen elk jaar opnieuw op een andere plaats ingezaaid worden. Nadelen zijn de jaarlijks terugkomende kosten voor de aankoop van het zaadmengsel, de grondbewerking en de onkruidonderdrukking bij slechte opkomst.

LANDBOUWMENGSSEL

Dit mengsel bestaat voornamelijk uit groenbemesters (bijvoorbeeld facelia en gele mosterd), oude landbouwgewassen (bijvoorbeeld boekweit en haver) aangevuld met akkeronkruiden (bijvoorbeeld zonnebloem) en koolsoorten (bijvoorbeeld bladrammenas en sierkool). Door de hoge productie van stuifmeel en nectar is het mengsel erg interessant voor bestuivers die minder gebonden zijn aan specifieke waardplanten, ook wel generalisten genoemd. De bloei is massaal in een relatief korte piekperiode. Zoals de naam al suggereert is dit mengsel geschikt voor voedselrijkere gronden en

mag het licht bemest worden. Bij dit ruige forse mengsel (heuphoogte of hoger) kan gekozen worden voor het weglaten van koolsoorten (kruisbloemigen). Koolsoorten zijn gevoelig voor de knolvoetziekte. Deze ziekte kan in de bio-landbouw overgedragen worden op andere koolgewassen. Ze trekken eveneens rupsen aan van koolwitjes die als plaag kunnen optreden. Toch zijn de koolsoorten erg nuttig in het mengsel. De bloemen zorgen voor nectar in de lente- en zomerperiode waardoor vele insecten aantrokken worden. Bovendien zijn koolsoorten een niet onbelangrijke bron van wintervoedsel. Het zaad van bladrammenas rijpt bijvoorbeeld nog later dan boekweit en zonnebloem. Bladrammenas kan hierdoor nog voedsel bieden nadat andere zaden reeds opgegeten zijn. Het mengsel is aantrekkelijk voor honingbijen en hommels. De bloeipiek valt in de zomer. In de wintermaanden zorgt dit ingezaaide mengsel voor voedsel en dekking voor wildsoorten maar ook voor (akker)vogels. De beste resultaten worden bekomen op iets voedselrijkere gronden. Het akkervogelmengsel is bij-

gevolg geschikt voor zwaardere gronden. Het mengsel kan ook gebruikt worden op minder voedselrijke gronden waar het dan wel wat minder fors zal staan.

AKKERVOGELMENGSSEL

Het akkervogelmengsel werd specifiek ontwikkeld voor akkervogels. Typisch voor dit mengsel zijn het grote aandeel van granen en grassen. Nectarplanten zijn in dit mengsel in vergelijking met de andere drie mengsels in mindere mate aanwezig. De bloeipiek valt in het voorjaar en de zomer. In deze periode trekken de nectarplanten insecten aan. Deze insecten zijn een belangrijke eiwitbron voor de jongen van de akkervogels. De granen (grote zaden) en grassen (kleine zaden) zorgen in de wintermaanden voor voedsel voor grauwe gors, geelgors, ringmus, patrijs en andere (akker)vogels.

Om het legeren (het plat vallen van de graanhalmen) te voorkomen is een lichte bemesting aanbevolen. De beste resultaten worden bereikt op relatief droge, niet te voedselrijke zandgronden.

MEERJARIGE FAUNA-AKKERS

Ondanks de tragere en minder veelvuldige opkomst van bloemen (en dus ook stuifmeel en nectar) zijn meerjarige fauna-akkers ecologisch interessanter dan éénjarige fauna-akkers. Meerjarige fauna-akkers hebben een meer duurzaam karakter (een meerjarige fauna-akker wordt voor minstens 5 jaar ingezaaid) en de mogelijkheid tot gefaseerd beheer (bijvoorbeeld het in fases maaien van telkens een deel van de fauna-akker). Hierdoor bieden deze fauna-akkers niet enkel voedsel maar door een goede structuur eveneens schuil- en nestgelegenheden voor onder andere grondbroedende akkervogels zoals patrijs. Nadeel is het minder flexibele karakter van de meerjarige fauna-akker. Voordeel is het minder intensief onderhoud.

GRAS- KRUIDENMENGSEL

Dit mengsel bestaat naast grassen (éenzaadlobbigen) uit verschillende soorten tweezaadlobbigen (bloemen) met uitbundige bloei. Deze tweezaadlobbigen zijn belangrijk voor insecten die hun nectar en/of stuifmeel uit specifieke

waardplanten halen. Heel wat gespecialiseerde wilde bijen vinden hier hun voedsel. De bloeiperiode is gespreid over het jaar. De tweezaadlobbigen zijn soorten van voedselarme tot matig voedselrijke graslanden. Bemesting is dan ook nefast. De grassen nemen dan te sterk toten nadele van de tweezaadlobbigen. Inzaaien van een gras-kruidentmengsel op voedselrijke gronden geeft weinig resultaat. De grassen in het mengsel hebben als voornaamste doel het verhogen van de zaadhoeveelheid. Enkel bloemzaden inzaaien is technisch moeilijk gezien de lage zaadhoeveelheid.

Het meerjarige gras-kruidentmengsel moet beheerd worden. Dit beheer bestaat uit het jaarlijks 2x maaien met afvoer van het maaisel. Dit mengsel wordt best voor een periode van minstens 5 jaar ingezaaid.

KLAVERMENGSEL

Gezien de stikstoffixatie door de wortelknobbelsbacteriën in de wortels is dit

mengsel vooral voor landbouwers erg interessant. Klaver behoort tot de familie van de vlinderbloemigen. Hommels zouden meer dan 60 % van hun bloembezoek besteden aan deze vlinderbloemigen. Hoewel witte klaver een hogere nectarwaarde voor honingbijen heeft trekt rode klaver een gespecialiseerdere solitaire bijenfauna aan. Rode klaver heeft eveneens een diepere kelk waardoor onder andere 'langtonginsecten' zoals hommels en langhoornbijen bevoordeeld worden. Maar ook verschillende solitaire bijen zijn gespecialiseerd in vlinderbloemigen. Bovendien zijn klavers door hun hoog eiwitgehalte zeer geschikt voedsel voor ree en haas.

Het klavermengsel is net zoals het gras-kruidentmengsel een meerjarig mengsel met een bloeiperiode gespreid doorheen het jaar. Net zoals het meerjarige gras-kruidentmengsel moet het mengsel eveneens 2 keer per jaar gemaaid worden. Doel is het mengsel voor een periode van 3 jaar in te zaaien.

LANDBOUWMENGSEL

AKKERVOGELMENGSEL

GRAS- KRUIDENMENGSEL

KLAVERMENGSEL

FAUNA AKKERS

EEN PRAKTISCHE
HANDLEIDING

DEEL 3 AAN DE SLAG MET EEN FAUNA-AKKER

Ik wil nagaan of ik aanvullend iets kan doen: aanpassen beheer voor bepaalde soorten, plaatsen bijenhotel, beheren of aanleggen klein landschapselement (KLE)....

LANDBOUW-MENGSEL

Robuust eenjarig mengsel dat bestaat uit groenbemesters, oude landbouwgewassen en granen. Nectar- en stuifmeelplanten voor bijen kunnen toegevoegd worden.

Vaak gericht op wildsoorten maar ook geschikt voor honingbijen, hommels, (akker)vogels en allerrhande zoogdieren.

AKKEROVOGEL-MENGSEL

Robuust eenjarig mengsel dat hoofdzakelijk bestaat uit grannen eventueel aangevuld met grassen. Nectar- en stuifmeelplanten voor bijen kunnen toegevoegd worden.

Vaak gericht op akker(vogels), maar ook geschikt voor wildsoorten, allerrhande zoogdieren, honingbijen en hommels.

GRAS-KRUIDEN-MENGSEL

Meerjarig mengsel dat bestaat uit natuurlijke kruiden en grassen. Samenstelling vaak gericht op wilde bijen (insecten) maar ook geschikt voor wildsoorten, akker(vogels) en allerrhande zoogdieren

KLAVER-MENGSEL

Meerjarig mengsel dat bestaat uit klavers. Samenstelling vaak gericht op hommels (insecten) maar ook geschikt voor wildsoorten en allerrhande zoogdieren.

- Werk steeds gefaseerd indien mogelijk. Laat steeds een deel van de fauna-akker staan bij opnieuw inzaaien het volgende jaar. Het is een schuilplaats voor tal van dieren en hun nakomelingen.

- Combineer een fauna-akker zo veel mogelijk met andere bestaande of nieuwe kleine landschapselementen (KLE).

- Gepast maai-beheer nodig.
- Combineer een fauna-akker zo veel mogelijk met andere bestaande of nieuwe kleine landschapselementen (KLE)

- Ik wil informatie over hoe ik aanvullend iets kan doen
- Ik wil meer weten over het beheer en aanleg van kleine landschapselementen (KLE): houtkanten, bomen, poelen, ruigtes, bermen,... en hun onmiddellijke omgeving.

CONTACTEER EEN REGIONAAL LANDSCHAP IN UW BUURT

FAUNA AKKERS

EEN PRAKTISCHE
HANDLEIDING

DEEL 4 AANLEG EN BEHEER

VOORBEREIDENDE BODEMWERKZAAMHEDEN

Bij de aanleg van fauna-akkers is het van groot belang om de bodem voor te bereiden op de inzaai. In een volgende stap wordt het mengsel ingezaaid. Soms wordt er ook gekozen om voor de inzaai een vals zaaibed aan te leggen. Het beheer van éénjarige mengsels bestaat uit het jaarlijks herinzaaien van de mengsels. Bij meerjarige mengsels laten we de bodem met rust en stellen we een maaibeheer in.

VERWIJDEREN VAN BESTAANDE PLANTENGROEI

Voor kan ingezaaid worden is de bodem best vrij van grassen, gewasresten of andere planten. Indien de bestaande plantengroei hoog is moet er eerst geklepeld worden. Met behulp van ronddraaiende (k)lepeltes slaan we de plantengroei

stuk. Hierbij verliezen we de kans om de vegetatie af te voeren. We gaan de bodem bijgevolg verrijken met de geklepelde plantenresten. Dit is ideaal voor het verkrijgen van een grote biomassa maar is nadelig voor het realiseren van een

hoge diversiteit aan plantensoorten. Een alternatief is het maaien van de vegetatie met een schijvenmaaier. De plantengroei wordt onderaan afgesneden en kan bijgevolg gemakkelijk afgevoerd worden. Een lage vegetatie kan gefreesd worden.

Er vindt geen kerende grondbewerking plaats. De grond wordt oppervlakkig door elkaar 'geroerd'. Let op: het frezen van de grond kan nadelig zijn voor de bodemstructuur, zeker als dit onder natte omstandigheden gebeurt.

De maatregelen klepelen en frezen passen we enkel toe als de vegetatie te dicht of te hoog is voor volgende stap. Indien mogelijk laten we klepelen en frezen liefst achterwege.

HET BEWERKEN VAN DE GROND

Een grondbewerking kan onder de vorm van een kerende (ploegen) of een niet kerende bewerking (culteren). Bij het ploegen halen we grond tot op een diepte van 25 tot 28 cm boven. We werken hierbij de mogelijke verdichting van de bodem los. De bovenlaag van de bodem

wordt eveneens verlucht. Door het verluchten wordt onverteerd plantenmateriaal in de bodem omgezet tot humus. Gewasresten worden in één keer ondergewerkt. Deze diepe grondbewerking is essentieel voor de diepere beworteling van grotere gewassen toe te laten. Vermits grassen en kruiden vrij ondiep wortelen is ploegen niet altijd nodig bij de inzaai van een fauna-akker. Bij gevoelige

bodems (bijvoorbeeld zwaardere en/of natte bodems) wordt deze stap best achterwege gelaten. Een niet kerende grondbewerking is in dit geval een goed alternatief. Ploegen kan eveneens achterwege gelaten worden indien het perceel een recente akker is.

Een niet kerende grondbewerking is ondiep (5-7 cm). De zode wordt kapot ge-

trokken/gesneden maar niet omgekeerd. Deze bewerking kan gebeuren met een triltand of een tand- of schijveneg. Een niet kerende bodembewerking heeft minder impact op de bodemstructuur dan een kerende bodembewerking zoals ploegen. Wel moet benadrukt worden dat hardnekkige onkruiden minder diep worden ondergewerkt bij een niet kerende grondbewerking dan bij ploegen.

DE BODEM ALS KAPITAAL, NATUUR EN LANDBOUWGEWASSEN ALS RENTE

De bodem is de zachte levende laag van het aardoppervlak waarin planten wortelen en bodemorganismen zoals regenwormen, springstaarten, duizendpoten, bacteriën en schimmels leven. Een goede landbouwbodem bestaat ongeveer uit 60 % vaste deeltjes (zand, leem, klei en

humus) en 40 % uit lucht en water. Door gebruik te maken van te zware machines 'zakt' de bodem in: de bodemporiën worden dichtgeduwd. In deze bodemporiën zit broodnodige zuurstof voor bacteriën. Diep ploegen doodt bovendien allerlei organismen zoals onder andere regen-

wormen en bacteriën die levensnoodzakelijk zijn voor de afbraak van plantenresten tot humus.

Overmatig frezen vernield de bodemstructuur met als gevolgen zuurstofgebrek en slechte afwatering.

HET BEMESTEN VAN DE GROND

Bemesting laten we liever achterwege. De meeste gronden zijn vaak voedselrijk genoeg. Als er dan toch bemest moet worden, dan gaat de voorkeur uit naar stalmest. In een voedselrijke bemeste situatie kan best gekozen worden voor het landbouwmengsel. Voor het akkermengsel kan eveneens een licht bemesting.

Voor de andere twee mengsels is bemesting eerder een nadeel dan een voordeel: bemesting zorgt voor het domineren van grassen en ruigteplanten zoals brandnetel ten koste van kruiden.

Forsere soorten gaan eveneens vaak de bovenhand krijgen ten koste van kleinere

soorten. Bovendien worden de planten te groot waardoor ze bij wind en regen gaan platvallen. Hierdoor verliest een fauna-akker zijn waarde als voedsel- en dekkingsplaats. De biomassa gaat wel omhoog maar het soortenaantal aan planten daalt. Vlinderbloemigen zoals klaver worden onderdrukt door bemesting.

EEN VALS ZAAIBED

Het aanleggen van een vals zaaibed is een manier om komaf te maken met ongewenste kruiden. De grond wordt bewerkt alsof er gezaaid zal worden. Met het zaaien wordt echter gewacht. De onkruiden die in de bodem zitten

krijgen eerst de kans om te kiemen en op te komen. Daarvoor hebben ze minstens 2 weken (warm weer) en maximaal tot 4 weken (koud weer). Belangrijk is dat de opgekomen (on)kruiden in een vals zaaibed ondergewerkt wordt in een

periode waarin het minstens 3 dagen niet regent. Vocht stimuleert namelijk de kieming van zaden. Indien mogelijk wordt deze maatregel 2 tot 3 keer genomen voor de inzaai van het fauna-akkermengsel.

HET INZAAIEN VAN HET FAUNA-AKKERMENGSEL

Ideale condities voor het inzaaien zijn een voldoende warme bodem. Voor een goede kieming is de bodem best vochtig. Een niet zo evidente combinatie: vochtige bodems warmen immers minder snel op. Ideale condities zijn windstille dagen met voorspelling van regen in de komende dagen. Zaad dat te lang moet wachten op regen voor kieming heeft meer kans om opgegeten te worden. Het inzaaien gebeurt best maximaal 7 dagen na de grondbewerking om te sterke concurrentie met spontane kieming van ongewenste zaden in de zaadvoorraad van de bodem te beperken.

Voor wat betreft het tijdstip van inzaai zal een compromis gezocht moeten worden tussen te vroeg en te laat. Bij te vroege inzaai is de koude een probleem. Wanneer we te laat inzaaien komen misschien niet alle soorten maximaal tot bloei en zaadzetting.

Als we het akkervogelmengsel bijvoorbeeld te laat inzaaien is er te weinig tijd voor het rijpen van de granen. Voor een maximale productie worden granen al ingezaaid in februari tot half maart. Voor andere gewassen en kruiden is het dan nog te koud. In mengsels waar beide

gecombineerd worden moet er dan ook een afweging gemaakt worden.

Meestal wordt gekozen om het mengsel later in te zaaien rond half april. Een deel van de granen komt dan misschien niet tot rijping maar de opbrengst is nog ruim voldoende voor het doel. Granen leveren

de broodnodige zaden voor akkervogels vanaf de nazomer. Wanneer er laat in het voorjaar granen ingezaaid worden verdient zomergerst de voorkeur. Hoewel niet optimaal past dit graan zich nog het beste aan wanneer het later ingezaaid wordt.

Klavers zijn bijzonder gevoelig aan vocht. Inzaai bij te koud weer en het daarbij samengaand gebrek aan vochtigheid is niet aanbevolen.

Hoe later de éénjarige mengsels ingezaaid worden, hoe later er bloei zal zijn in het najaar. Dit kan eventueel een oplossing zijn om minder bloemrijke periode vanaf het einde van de zomer aan te pakken door sommige fauna-akkers later in te zaaien. Het enige nadeel is dan de kans dat sommige soorten niet meer goed opkomen.

Vanwege het verschil tussen de 4 fauna-akker-mengsels, worden deze apart toegelicht.

GETUIGENIS

KOEN VANAGTMAEL

LEERKRACHT TUINBOUW, PITO STABROEK

Als tuinbouwafdeling van het Provinciaal Instituut voor Technisch Onderwijs te Stabroek vinden wij het belangrijk om een combinatie van theorie en praktijk te bieden aan de leerlingen. In dit kader hebben we het idee opgevat om samen met Natuurpunt bijenhôtels te maken als uithangbord voor enkele natuurreservaten in de omgeving. Verder hebben we samen met Regionaal Landschap de Voorkempen een lessenreeks samengesteld over ecosysteemdiensten binnen de landbouwbedrijfsvoering. Op onze schoolgronden hebben we als praktijkvoorbeeld een fauna-akker aangelegd. In de lessen teelten hebben de leerlingen samen met het regionaal landschap insecten gevangen en gedermineerd in onze eigen fauna-akker. Tijdens een afsluitende excursie werd op een landbouwbedrijf bekeken hoe kleine landschapselementen in de bedrijfsvoering kunnen ingepast worden.

JIRI VITT

AKKERBOUWER EN LID WILDBEHEERENHEID NOORDERKEMPEN

Ik heb altijd in de agrarische sector gewerkt. Al in 2002 kwam in contact met het idee van akkerranden via de West-Vlaamse regionale landschappen. Sinds 2011 heb ik mijn eigen akkerbouwbedrijf waar ik een kleine 40 ha bewerk. Daarnaast ben ik ook jager bij de WBE Noorderkempen.

Vanuit mijn eigen overtuiging doe ik niet aan zuiver grootschalige monocultuur. Ik varieer mijn gewaskeuze en werk op een schaalgrootte van enkele ha met eveneens minder courante gewassen zoals boekweit en luzerne. Al van bij de start in 2010 was ik betrokken bij het fauna-akker-

project. Verspreid over mijn gronden leg ik verschillende aanvullende elementen ten gunste van biodiversiteit aan. Hiervoor maak ik zowel gebruik van de mogelijkheden van de fauna-akkerprogramma's als van de opties die de beheerovereenkomsten van de VLM bieden. Een belangrijk element in het project vind ik het overleg, de ontmoetingen en discussies. In het fauna-akkerproject zijn tijdens workshops en activiteiten veel ideeën uitgewisseld. Zo begeleidde ik vanuit mijn landbouwer-ervaring in 2013 de workshop aanleg en onderhoud van fauna-akkers. Uit die overlegmomenten kan je leren en inspiratie opdoen. Er zijn tal van mogelijkheden voor zowel landbouwers als jagers om naast zuivere economische functie (of opbrengst) ook eenvoudig te werken aan een ecologische meerwaarde.

EÉNJARIGE MENGSELS

HET LANDBOUWMENGSEL

Dit mengsel wordt ingezaaid in het voorjaar (half april-begin juni) als het niet meer vriest en de bodem voldoende opgewarmd is. Dit ruige forse mengsel heeft een bloeipiek in de zomer. Er wordt ingezaaid met een hoeveelheid van 15 a 20 kg/ha. De zaaihoeveelheden liggen meestal lager dan voor professionele landbouwdoeleinden opgegeven wordt. Met onze fauna-akkers gaan we niet voor een maximale opbrengst waardoor we niet heel dicht hoeven in te zaaien. Daarenboven blijft er zo ook ruimte voor de ontwikkeling van natuurlijke akkerkruiden. Uit onze ervaringen blijkt dat bij het inzaaien van 20kg/ha een voldoende dichtheid bekomen wordt om meer ongewenste soorten als distels te weren. Omwille van de éénjarige soorten in dit mengsel wordt meestal elk jaar opnieuw ingezaaid. De fauna-akker het tweede jaar laten staan is ook mogelijk maar geeft niet dezelfde resultaten als in het eerste jaar. Gele mosterd, facelia en boekweit zullen bijvoorbeeld nog bloeien zonder dat opnieuw ingezaaid wordt. Voor de aanwezige fauna is het interessant om gefaseerd te werken. Hierbij laten we een gedeelte staan voor het volgende jaar. Het andere deel wordt terug ingefreesd en opnieuw ingezaaid.

HET AKKERVOGELMENGSEL

Dit eveneens ruige mengsel wordt ook ingezaaid in het voorjaar met een hoeveelheid van 50 kg/ha. We zaaien best al in half april. Terwijl dit voor het landbouwmengsel nog kan tot begin juni is half april al laat voor veel van de granen in het mengsel. Het is dan net warm en droog genoeg voor de kruiden en groen-

bemesters en nog net op tijd voor granen om een redelijke opbrengst te geven. Het aandeel aan lichte graszaden is hoger ten opzichte van het landbouwmengsel. Eveneens wordt dit opgekomen mengsel het volgende voorjaar terug ingefreesd. Het infrezen kan ook slechts voor een gedeelte van de fauna-akker (bijvoorbeeld 30 %) om de ecologische val te vermijden. In het niet gefreesde stuk van de fauna-akker komt net zoals bij het landbouwmengsel een gedeelte van de soorten terug uit zaad.

DE KUNST VAN HET INZAAIEN

Als de oppervlakte niet te groot is gaat de voorkeur uit naar handmatig zaaien. De zaden in de mengsels hebben verschillende groottes. Hierdoor raken ze ontmengd bij gebruik van een zaaimachine. Na scheiding van de zaden (zwaar en licht) kan eventueel in twee werkgangen machinaal ingezaaid worden. Met een pneumatische zaaimachine is één werkgang voldoende. Deze zaaimachine kan ingesteld worden op de combinatie van lichte en zware zaden. Eén of meerdere aandrukrollen zorgen bovendien voor een goed contact tussen zaad en grond. Best zaai je dun in zodat er genoeg ruimte per plant is om grote en stevige planten te krijgen die lang bloeien. Bovendien krijgen spontane onkruiden dan kans om zich te vestigen tussen de ingezaaide soorten. Meng het zaad met wat wit zand. Hierdoor heb je een grote massa om breedwerpig uit te zaaien. Het zaad wordt gelijkmatiger verdeeld en je kan bovendien goed zien waar je al ingezaaid hebt en waar niet.

Voor een goed contact tussen bodem en zaden werk je de zaden vervolgens licht

onder. Vraat door duiven of andere vogels wordt op deze manier tegengegaan. De zaden van het landbouwmengsel en akkervogelmengsel mogen maximaal 4-5 cm ondergewerkt worden. De kleine lichtgevoelige zaden van het gras-kruidenmengsel zijn echte lichtkiemers en mogen niet te diep ondergewerkt worden: maximaal 2-3 cm. Klavers zijn extra lichtgevoelig; als ze dieper dan 1 cm worden ingewerkt dan kiemen ze niet meer. Het onderwerken doe je door de grond oppervlakkig en losjes aan te harken met de hark, rakel, gritsel of triltand. Daarna wordt de grond aangedrukt of aange-rolld. Voor grotere oppervlaktes is een cultereg (cultivator of tandeg) geschikt.

MEERJARIGE MENGSELS

HET GRAS-KRUIDENMENGSEL

Dit mengsel wordt best in de nazomer (vanaf augustus tot half oktober) ingezaaid. Het hoofdaandeel van de kruiden bloeit immers pas het volgende jaar of het jaar daarop. Zaaien mag indien gewenst ook eveneens in het voorjaar (periode april-mei). We zaaien

in met een hoeveelheid van minstens 30 kg/ha.

HET KLAVERMENGSEL

Dit mengsel wordt in de nazomer (vanaf augustus tot half oktober) ingezaaid met een hoeveelheid van tussen 7 en 30 kg/ha afhankelijk van het soort klaver. Omdat

klaverzaden zo gevoelig zijn voor droogte wordt er alleen maar ingezaaid in de periodes wanneer er voldoende ochtenddauw is. De zaden worden dan een maximaal aantal uren per dag vochtig gehouden. Zeker voor het klavermengsel is het van groot belang dat er na het zaaien regelmatige periodes met regen zijn.

HET BEHEER

EÉNJARIGE MENGSELS

HET LANDBOUW- EN AKKERVOGELMENGSEL

De éénjarige mengsels hebben in principe geen onderhoud of beheer nodig. Deze mengsels worden normaal jaarlijks deels opnieuw ingezaaid. Laat altijd een deel staan gezien tal van insecten hun eieren hebben afgezet in de vegetatie voor het volgende voorjaar. Het tweede jaar zullen verschillende planten via zaadverspreiding opnieuw kiemen. In-

dien nodig kan de grond opnieuw voorbereid worden.

Om een tweede bloeiperiode te stimuleren en zo het bloeiseizoen te verlengen kan er gemaaid worden na de bloei in de periode juli-begin augustus. Bovendien zorg je voor meer structuur in je fauna-akker. Dit wordt best uitgevoerd in stroken (gefaseerd maaien). Indien nodig wordt voor het inzaaien de oude

vegetatie in gefreesd. Frezen is niet aanbevolen op nattere stukken. Het kapotmalen vermindert de draagkracht van de bodem sterk. Je kan gemakkelijk vastrijden en wegzakken. Niet te diep ploegen gevolgd door eggen is in dit geval meer aangewezen.

Bij de voorbereidende werken wordt er best rekening gehouden met het broedseizoen van grondbroedende soorten zoals patrijs en fazant.

MEERJARIGE MENGSELS

HET GRAS-KRUIDENMENGSEL

Dit mengsel blijft optimaal 5 jaar staan. Men kan het mengsel langer in stand houden door een hooilandbeheer. De kruiden zaaien zichzelf opnieuw uit en na verloop van tijd vestigen zich nieuwe plantensoorten. We maaien deze fauna-akker 2 keer per jaar: één keer rond begin juli en één keer half september. De beste manier van werken is van binnen naar buiten maaien om de aanwezige dieren de kans te geven om te ontsnappen. Dit is van cruciaal belang

bij machinaal maaien. Dit doen we om de sterke concurrentie van de grassen ten opzichte van de kruiden te drukken. Bij een erg voedselrijke bodem kunnen deze maaidata vroeger vallen. Vuistregel is dat we pas maaien nadat het mengsel in bloei en vervolgens in zaad is gekomen. Optimaal laten we het maaisel enkele dagen liggen zodat de zaden uit het maaisel op de bodem kunnen vallen. Nadien wordt het maaisel afgevoerd. Zo voorkom je verstikking van de onderliggende vegetatie (rotten)

en voer je eveneens voedingsstoffen af. De opkomst van ruigtekruiden zoals bijvoorbeeld brandnetel en ridderzuring wordt vermeden. Eigenlijk voeren we een hooilandbeheer uit. Belangrijk is dat de vegetatie kort de winter in gaat. In het voorjaar hebben kruiden dan de kans om vlot te beginnen groeien.

HET KLAVERMENGSEL

Het klavermengsel blijft optimaal 3 jaar staan. Het beheer is gelijkaardig aan dat van het gras-kruidenmengsel.

DE KUNST VAN HET MAAIEN

Kleine oppervlaktes kan je met de zeis of met de bosmaaier maaien. Maai niet te veel in één beweging. Belangrijk is dat je het maaisel maar één keer snijdt in plaats van meerdere keren. Door meerdere snijbewegingen op dezelfde plaats snij

je het maaisel in korte stukjes waardoor het minder gemakkelijk wordt om het af te voeren.

Als je werkt met een bosmaaier gebruik je best een slagmes of een maaiblad. Een

trimmerkop maait alles in te korte stukjes wat de afvoer bemoeilijkt. Maai 7 tot 10 cm boven de grond. Veel planten hebben bladrozetten die op deze wijze niet meege-maaid worden. Uiteraard is veiligheidskleddij meer dan aanbevolen.

GEFASEERD MAAIEN

Indien de fauna-akker breed genoeg is dan kan gekozen worden om in stroken te maaien. Eén strook maaien we bijvoorbeeld twee keer per jaar en de andere strook niet of slechts éénmaal na half juni. We bekomen op die manier een duorand. De korte strook is gunstig voor kleine zoogdieren en akkervogels

zoals bijvoorbeeld veldleeuwerik. Deze broedt vaak in de korte stroken. De hogere ruige strook is interessant voor insecten. In grotere fauna-akkers kunnen we eveneens een gedeelte ongemoeid laten met de ontwikkeling van ruigte als gevolg. De ruigestrook wordt om de 3 tot 4 jaar gemaaid met afvoer van

maaisel. Door gefaseerd te maaien verkrijgen we een structuur die voor fauna even belangrijk is als de soortensamenstelling. De natuurlijke overgangen van hooiland naar ruigte en bosrand zijn naar fauna toe zeer interessant. Advies kan verkregen worden bij de regionale landschappen.

WAT KAN MISLOPEN?

Eén van de mogelijk redenen voor slechte opkomst van het mengsel is schade door konijnen en duiven. Vooral zonnebloemzaden zijn gegeerd. Fauna-akkers in de buurt van woningen of langs paden hebben hier minder last van. Afgelegen fauna-akkers kunnen baat hebben bij een vogelverschrikker. Bij schade door konijnen blijven minder smakelijke soorten zoals facelia, bernagie en gele mosterd over.

Te beschaduwde locaties zijn te mijden voor de inzaai van fauna-akkermeng-

sels. Kruiden hebben licht nodig om te groeien en bloeien. Op plekken zoals bosranden halen meer schaduwtolerante soorten uit de grassenfamilie hun voordeel. Spontane opslag van bramen zijn een meerwaarde. Bramen zijn belangrijk voor zowel voedselvoorziening als dekking.

Natte gronden worden vaak overwoekerd door soorten zoals hanenpoot, perzikkruid en knopkruid. Zwaardere (kleiige) natte gronden slibben gemakkelijk dicht

waardoor de opkomst eveneens slecht kan zijn. Deze gronden zijn minder geschikt voor de aanleg van fauna-akkers. Een hooilandbeheer is in dit geval meer aangewezen.

Naast gangbare landbouwteelten of bij fauna-akkers als stroken in maïs onder vinden de fauna-akkers hinder van de herbicidenbehandeling van de teelt. Een goede verstandhouding en afspraak met de landbouwer of loonwerker kan wonderen doen.

WETGEVING

WAAR MAG IK EEN FAUNA-AKKER AANLEGGEN?

De wetgeving aangaande het beschermen van natuurlijke vegetaties zoals houtkanten en hagen maar ook bossen en graslanden is redelijk versnipperd over verschillende wetgevende teksten. Daarnaast wordt deze wetgeving regelmatig aangepast en verfijnd. Daarom geven we hier een algemene basis mee. Met specifieke vragen kan u altijd terecht bij de provinciale dienst van het Agentschap voor Natuur en Bos of regionaal landschap in de buurt.

Bos is bijna steeds beschermd. Ook open plekken in een bos hebben een ecologische functie die bij het bos hoort. Ze zijn eveneens beschermd. Hierdoor is het

aanleggen van een fauna-akker in bos, de open plekken in het bos, brandgangen, dreven enz... zo goed als uitgesloten.

Wijzigingen aan kleine landschapselementen zoals hagen, houtkanten, oeverzones van poelen en vennen, bomenrijen zijn vaak ook verboden.

Het doel van een fauna-akker is trouwens het creëren van een meerwaarde (voedsel, beschutting) voor natuur en landschap. Het verwijderen van waardevollere, meer natuurlijke elementen ten voordele van een eerder kunstmatige fauna-akker is niet de bedoeling.

In die zin moet je ook steeds nagaan of

het omzetten van een stuk grasland naar een fauna-akker nuttig is. Van zodra er een aantal bloeiende kruiden in staan is de natuurlijke waarde vaak al groot.

Fauna-akkers zijn in de eerste plaats bedoeld om in cultuurlandschap aan te leggen. Op plaatsen waar vegetaties en gewassen elkaar regelmatig opvolgen of op plekken die maar tijdelijk beschikbaar zijn. Zo zijn ze een aanvulling op meer permanente natuurlijke elementen in de omgeving.

www.natuurenbos.be

www.regionalelandschappen.be

MAG IK EEN FAUNA-AKKER BEMESTEN?

Een aantal zaadmengsels bestaan uit groenbemesters en oude landbouwgewassen. Ze verdragen een zekere bemesting. De kruiden- en klavermengsels moeten het daarentegen hebben van net voedselarme omstandigheden. Bemesting werkt hier negatief.

Op kleinere schaal kan gebruik gemaakt worden van compost of stalmest van eigen landbouwdieren. Dit is ecologisch ook de meest interessante optie vermits de voedingsstoffen langzaam vrijgegeven worden en deze meststoffen ook een hoog organische-stofgehalte hebben wat broodnodig is voor een gezonde landbouwgrond.

Op grotere schaal ben je voor mest en het transport van mest vaak aangewezen op professionele landbouwers of loonwerkers.

Het uitrijden en transport van mest is sterk gereguleerd. Alle gronden waarop mest uitgereden wordt moeten in regel opgegeven zijn bij de Vlaamse Landmaatschappij in het kader van de Mestbank en de verzamelaanvraag voor landbouwers.

Dit maakt het laten bemesten van fauna-akkers door particulieren minder interessant. Kruiden- en klaverakkers bemest je beter niet. Het beheer van deze akkers is net gericht op het verwijderen van voedingsstoffen door maaien en afvoeren van het maaisel om zo dominantie van grassen te vermijden. Indien je dit beheer aanhoudt ontwikkelt de fauna-akker zich op termijn in een hooiland met een natuurlijke rijkdom aan bloeiende kruiden.

www.vlm.be/landtuinbouwers/mestbank

BEHEEROVEREENKOMSTEN

Als landbouwer kan je met de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) overeenkomsten afsluiten om kleine landschapselementen of bepaalde percelen of delen ervan een meer natuurgericht beheer te geven. De landbouwfunctie blijft bestaan maar verloopt vaak minder intensief. Voorbeelden zijn het verlaten van de maaidatum, het met gras inzaaien van

stroken langs waterlopen, enz... De landbouwer krijgt via deze beheerovereenkomsten een vergoeding voor het werk dat in het beheer kruipt en het verlies aan productiviteit op deze percelen.

Tijdens het fauna-project zijn, in overleg met de VLM, enkele types fauna-akkers mee opgenomen in het systeem van de beheerovereenkomsten. Op deze manier kan

een landbouwer ook fauna-akkers inzaaien en er een vergoeding voor ontvangen. Voor meer informatie over de beheerovereenkomsten kan je terecht bij de bedrijfsplanners van de regionale landschappen en de Vlaamse landmaatschappij.

www.vlm.be/landtuinbouwers/beheerovereenkomsten

5 JAAR FAUNA-AKKERS IN CIJFERS

46

deelnemende
Wildbeheer-
eenheden

3031 meter
nieuwe hagen en
houtkanten

> 240
fauna-akkers
per jaar

49

uitwisselings-
momenten

16
deelnemende
landbouwers

> 25 andere deelnemende terreinbeheerders

133

hectare
fauna-akker
per jaar

6
workshops

4
publieks-
evenementen

56
gemeenten waarin een fauna-akker
gelegen is

COLOFON Fauna-akkers, een praktische handleiding – 5 jaar praktijkervaring

TEKSTEN Michaël Cassaert **INHOUD EN REDACTIE** Thomas Impens, Robbert Schepers, Michaël Cassaert **TEKSTREVISIE** Ines Van Limbergen, Maarten Pluym, Willy Van Hoey
FOTO'S Regionaal Landschap de Voorkempen, Regionaal Landschap Schelde-Durme, Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete, Regionaal Landschap Rivierenland, Kobe Van Looveren Creative Nature, Peter Van Hoey, Pieter Dierckx, Dirk Jacobs, Jens D'Haeseleer, Koen Vanagtmael, Matthias Vercammen, Rudi Van Decraen, Willy Van Hoey
ONTWERP & VORMGEVING Nadruk.be **DRUK** Roels printing **UITGEVER** Regionaal Landschap de Voorkempen vzw, Kasteel Vrieselhof, Schildsteenweg 99, 2520 Oelegem (Ranst).

FAUNA-AKKERS

EEN PRAKTISCHE HANDLEIDING

Deze handleiding bundelt de praktijkervaring van 5 jaar samenwerking rond fauna-akkers. Fauna-akkers zijn akkerranden en akkertjes aangelegd met tal van kruiden en gewassen die een meerwaarde kunnen betekenen voor natuur en landschap. Door hun tijdelijke karakter en hun eenvoud in aanleg en beheer zijn ze bij uitstek geschikt als aanvullend element in het netwerk van houtkanten, hagen, poelen, bermen, bomenrijen,...

In 2010 startte Regionaal Landschap de Voorkempen samen met enkele Antwerpse jagersverenigingen (WBE's) een project rond deze fauna-akkers. Met de financiële steun van het Europees en Vlaams programma voor plattelandontwikkeling (PDPO) en het Agentschap voor Natuur en Bos groeide het project in 2012 uit tot een samenwerkingsverband tussen de 4 Antwerpse regionale landschappen. In 2013 startte een nieuw PDPO-project in Oost-Vlaanderen in het werkingsgebied van Regionaal Landschap Schelde-Durme.

De projecten legden de nadruk op de samenwerking tussen jagers en landbouwers.

Doorheen de jaren geraakten tal van partners betrokken. Zo werden acties opgezet met imkers, gemeentebesturen, private eigenaars, natuur- en landschapsbeheerders. Voor een eerste monitoring van insecten in fauna-akkers werd in 2013 beroep gedaan op de kennis en expertise van Natuurpunt Studie, de Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie en de Thomas More Hogeschool.

